

СТУПАНЪ

ВѢСТНИКЪ ДОМАШЕНЪ,

ЗА НАУКА, ЕКОНОМИЯ И ЗЕМЛЕДѢЛИЕ.

СТУПАНЪ излиза два пѣти въ мѣсецѣтъ. Година цѣна е 5½ франка или 25 гр. турски пари предплатени.

Съдържание: Нашите учителски събори спрямо земеделческата наука. — Чистотата е главно условие за здравето. — За солта. — Какъ трѣба да са постѣпва съ слугите. — Писмо. — Морь по добитакътъ. — Бѣлъ хлѣбъ отъ кукурузно брашно. — Маѣжю. — Готварски съждове. — Разни.

Писма, дописки и съобществованията са пращатъ до издателятъ и прииѣжателятъ Д. В. Храпова въ Видинъ.

За да намалимъ поне голѣмите затруднения, що посрѣщаме въ приеманieto и разпрацанieto на листѣтъ си и да не ставатъ излишни разности, ние сарѣшихме да издаваме „Ступанъ“ по два броя наедно, т. е. единъ пѣтъ презъ мѣсецѣтъ. Съ това нашите читатели не губятъ нищо; тѣ ще да си приематъ подпѣлно сички обѣщани листове. Ние както и да е ще да свършимъ и втората година съ „Ступанъ“; но що да кажемъ за абонатите си? Знаятъ ли тѣ съ какво са издава вѣстникъ?

НАШИТЕ УЧИТЕЛСКИ СЪБОРИ

СПРЯМО ЗЕМЛЕДѢЛЧЕСКАТА НАУКА.

Сѣкиму почти е познато, че за да напредне и за да са развие единъ народъ, трѣба да има добре урѣдени училища, които сѣ разсадници на сѣко добро и полезно. За това и ние сме обѣрнали очи къмъ тѣзи святи заведения — училищата, отъ които очакваме се що е добро за нашето унапредване въ много отношения. А какъ не, когато науката — тѣзи наша спасителка, истинската наука е въздигнала онѣзи народи, които днесъ са славятъ и добруватъ, до най-високо стѣпало на развитието, образованието и

богатството. Да, науката — истинската наука е, която може да подигне и насъ умствено, нравствено и вещественно. Но за да напредне умствено и нравствено, сѣки разбира, че трѣбатъ и материални срѣдства, безъ които нищо са не върши и не може да са върши. Гладниятъ не може и нѣма време да мисли за наука и умствено развитие. „Само ситиятъ човѣкъ мисли за своето духовно развитие и напредокъ,“ казва единъ нашъ събратъ.

Въ днешниятъ време сичките свѣтени и разбрани хора сѣ увѣрени и сѣгласни, че вещественото благосостояние е главниятъ лостъ, що подпирара народното здание. Ако потърсимъ въ напредокътъ на народите снѣзи червена жица, която са протѣга презъ тѣхното развитие, ще намѣримъ, че вещественото благосостояние е главното условие за да бѣдатъ тѣзи народи честити, богати и просвѣтени. А пѣкъ основа (темелъ) на вещественото благосостояние е земеделчието, върху която основа са въздига индустрията и търговията, слѣдователно и народното щастие. А че това е тѣжъ, ще са увѣри сѣки единъ, който хвърли единъ кратакъ поглѣдъ на онѣзи народи, които сѣ напреднали въ земеделчието. Ако сравнимъ, напримѣръ, економическото състояние на единъ народъ, който стои на ниско стѣпало въ економическиятъ си напредакъ, —

ако го сравнимъ съ други единъ народъ, който чудесно е напредналъ въ земледѣлието и въобще въ ступанството, тутакси ще намѣримъ една голяма разлика въ напредокътъ и богатството на тѣзи два народа; защото напредналиятъ въ земледѣлието народъ за растящите и разнovidни свои потребности намира и нови извори за приходи, съ които може лесно да посрѣща и удовлетворява тѣзи си потребности тогава, когато заостаналиятъ въ земледѣлието народъ има, наистина, напредъ си богатства, но, като не знае какъ да са ползува отъ тѣхъ, дѣжатъ си мъртви и безъ никаква полза.

Най-първото художество е орачеството. Ако то е толкова важно, особено за насъ като народъ земледѣлчески и скотовѣдски, ние грижимъ ли са за подобренieto му? Виждаме ли знакове за поправянieto на нашето земледѣлие, което днесъ е таквозъ, каквото е било преди хиляда години? Въ него има ли нѣщо унизително? Нѣма. Но защо са не почита то по насъ, ами са сматра като най-долно занятие? Самите орачи мислятъ, че нѣматъ нужда отъ наука; тѣ знаятъ — мислятъ си — свойятъ занаятъ и не имъ трѣба да знаятъ книга. И тѣй, умътъ имъ е като нива неорана или като гѣстакъ непроходимъ. Ами каква е нашата длъжностъ къмъ тѣхъ? Каква е длъжността на тѣзи, които са наричатъ народни водители и учители, народни доброжелатели? Какви желаемъ да бѣдѣтъ тѣ? Това сѣ питання, които трѣба да си зададе сѣки искрещъ, родолюбецъ, сѣки, който желае своето частно добро и доброто на ближниятъ си.

Орачеството въ насъ не е достигнало до толкова висока степенъ, споредъ насъ, едно, защото орачите ви не даватъ толкова внимание на това първо художество (занаятъ), отъ което са прехранваме, друго, защото не сѣ учени малко много за да прочитатъ земледѣлчески книги и други списания и третѣ, малко са грижатъ, да не кажемъ никакъ, онѣзи, които иматъ срѣд-

ства и възможность да сѣдѣйствуватъ поне до нейде за подобренieto на заостаналите наши земледѣлие и скотовѣдство. Но ако до сега е вървѣло тѣй, трѣба ли и за напредъ сѣ тѣй да я караме?! Нужно е и необходимо нужно да са промисли и за това.

Други народи по малко земледѣлчески и скотовѣдски отъ насъ отдавна вече сѣ захванали да мислятъ и да работятъ за подобренieto на своето земледѣлие и скотовѣдство. Гореспоменатиятъ нашъ сѣбратъ, като говори за важността на земледѣлието, казва тѣй: „Земледѣлческата наука трѣба да стои на първиятъ планъ.“ А защо, кажете ни, тая потребна наука и до днесъ още са преподава въ нашите училища? Ако учениците сѣ обязани да знаятъ при коя рѣка Александръ Македонски е разбилъ Дария, ако сѣ обязани да знаятъ Беровната „логика“, Филаретовите аскетически премѣдрости и пр., то тие сѣ милионъ пъти по-обязани да знаятъ онзи предметъ, изъ когото ще да извлачатъ своето материално благосостояние или свойятъ животъ.“ И наистина, този ни почитаемъ сѣбратъ има пълно право. Кажете ни, молимъ ви, ние мислиме ли за тие нѣща? Никакъ.

Миналата година по мѣсець Юлия нашето екзархийско Началство распрати по епархиите окръжии писма, съ които пригласяваше сѣки владика да събере въ митрополитския градъ сичките учители отъ епархията си на учителскій съборъ, въ който между другите питання за подобренieto на народните ни училища, да са разгѣдатъ и 7-тѣхъ питання, които Екзархията испрати. Станали сѣ вече нѣколко епархиални учителски събори, рѣшенята и изложенията на които са обнародваха въ нашата журналистика. Ние четохме тѣзи изложения и рѣшения на станалите учителски събори. Въ программата на предметите за селските училища, да не кажемъ за градските, ние не виждаме да са е турнало въ преподавание земледѣлческата наука, и то нито въ едно изложение на учи-

телските събори. Ние не знаемъ да ли е станало баремъ дума за това въ тѣзи учителски събори! Не знаемъ още по какви съображения и причини не са е зела въ внимание земледѣлческата наука. Може би да има нѣкои причини, но ние ги не знаемъ. Но може би нѣкои да ни кажатъ: а че кой ще преподава тѣзи наука? За това ние искахме скромното си мнѣние въ 6 й брой на листътъ си отъ миналата година. А най-после, до кога и отъ кога ще чакаме да поправи това? Ние мислимъ, че е дошло и минало биле време да са введе и въ нашите народни училища този колкото важенъ, толкова полезенъ и необходимъ за насъ предметъ — земледѣлческата наука. Ние правимъ тѣзи напомнявания съ горѣщото желание дано са зеяха въ сериозно внимание поне отъ онѣзи учителски събори, които има и може да ставатъ по празниците на Воскресение Христово и по главниятъ распусть на учениците презъ мѣсець Юлия. Дано бждемъ честити да явимъ на читателите си, че и въ насъ, дѣто земледѣлието е главенъ поминакъ, захвана да са мисли и работи за подобрието на заостаналото наше земледѣлие и скотовѣдство!

ЧИСТОТАТА Е ГЛАВНО УСЛОВИЕ ЗА ЗДРАВИЕТО.

Между най-големите злочестини, които често сполѣтватъ хората, спадатъ епидемическите (салганни) и прилѣпчивите болести, защото като са появятъ въ нѣкои мѣста, чудно и бързо са распространяватъ тѣй, щото дѣдаиси свѣтъ истребятъ, а и лѣковете въ нѣкои случаи малко помагатъ.

Епидемическа болестъ са нарича она, която въ нѣкое голѣмо или малко мѣсто тѣй вжрува, щото твърде много хора измиратъ. На епидемически болѣсти са преобрѣщатъ и такива болѣсти, които отъ начало не сѣ били епидемически, като, наприкладъ, трѣска сърдцеболъ и пр.

Прилѣпчиви болести са наричатъ

онѣзи, които могатъ да преминуватъ отъ единъ човѣкъ на други, т. е. единъ видъ прилѣпчиви болести, отъ които хората са молепсватъ (заразяватъ). Епидемическите болести, както казватъ лѣкарите, не сѣ сами по-себе си прилѣпчиви, но сѣ по-наташното си развиване и дългото си траяние могатъ да станатъ такива, т. е. прилѣпчиви.

Кои сѣ изворите, изъ които произлизатъ епидемическите болести, лѣкарите, не сѣ още съгласни въ мнѣнията си; но въ това сѣ съгласни, че болестъта веднашъ появена и подпомогната въ развиванieto си отъ различни мизми, които са намиратъ въ въздухътъ, както и отъ нечистите и не здрави живѣлища на хората. — твърде скоро са распространяватъ и трѣбятъ толкова си свѣтъ. И тѣй, не само епидемически, но и прилѣпчиви болести могатъ малко или много да вжруватъ между хората, и колкото повече са подпомагатъ отъ нечистиятъ и отъ перѣдовниятъ животъ, толкова и по-мѣчно са лѣкуватъ такива болести.

Каквито и да би били изворите на епидемическите и прилѣпчиви болести, нѣма никакво съмнѣние, че такива болести най-мѣчно са появяватъ тамъ, или ако сѣ са появили, най-напредъ са изгубватъ тамъ, дѣто хората живѣятъ правиленъ, рѣдовенъ и умѣренъ животъ, и дѣто държатъ чисто въ къщи и около къщи, защото отъ това зависи и *чистотата въ въздухътъ*, защото тя е главно условие за поддържане на доброто здравие и за поправяние на повреденото.

Както хората сѣ изложени на различни епидемически и прилѣпчиви болести, тѣй сѣщо и другите животни сѣ изложени на подобни болести. И тука въ повечето случаи зависи отъ човѣческата воля да са пресѣче пътятъ на епидемическите и на прилѣпчивите болести, отъ които загива толкова домашенъ добитакъ (воллове, крави, коне, овце и пр.); но и въ този случай *чистотата* е пакъ главно условие за да са предвари злото, защото сѣка болестъ,

а най-вече прилѣпчивата намира, тѣй да кажемъ, храна въ нечистотията, и толкова по-бърже и по-силно са разпространява измежду хората и другите животни, колкото околията е по-нечиста. Чистотата е половина здравие. Нечистотата дохожда или отъ растителното царство, или отъ животното, или пакъ отъ двѣте наедно. Растителното и животното царства, съ едно име наричаме *органически тѣла*.

Дѣто гниятъ и са скапватъ органически (орждни) тѣла, тамъ са образуватъ и размножаватъ сѣкакви отровни и убийствени миризми и испарения, които сѣ много вредителни за здравието на хората и на другите животни. Като преминува човѣкъ край нѣкои голѣми блатища, мочурливи мѣста, бари и други вонещи и застоени води и калове, ще усѣти нѣкакавъ си тѣжакъ, отвратителенъ и смърдливъ дѣхъ въ воздухътъ, и щомъ сѣ поотдалечи малко отъ тѣзи вонещи мѣста и захване да диха чистъ и здравъ воздухъ, тутакси ще огади една приятностъ въ диханието си и онѣзи воня са изгубва. Още по неугодни, по несносни, по-вредителни и по убийствени сѣ миризмите и испаренията тамъ, дѣто множество умрѣли животни са скапватъ и изпълнятъ воздухътъ съ отровни миризми и воня. Хората, които живѣятъ въ такива мѣста и които дихатъ и поематъ въ себе си отъ нездравиятъ воздухъ такива отровни миризми и испарения, изложени сѣ на постоянна и продължителна трѣска и на разни други болести, а и животътъ имъ не може да бѣде дѣлагъ, защото са отравятъ съ вредителните миризми и испарения на гниющите органически останки, и най-после умиратъ. Същото зло достигватъ и повечето отъ онѣзи хора, които живѣятъ въ ниски, тѣмни, мухулясади, влажни и миризливи живѣлища; и тука по причина на нечистиятъ и нездравъ воздухъ са развиватъ и размножаватъ нездрави миризми и испарения, отъ които безбройно множество хора загинватъ. Хората, които живѣятъ въ такива живѣлища, да не ка-

жемъ сами, не сѣ подпѣлно здрави нито тогава, когато вѣнкашната околия е здрава, ами какво да кажемъ за сѣстоянието на такива злочестници тогава, когато и вѣщъ въ околюшката са появятъ епидемически болести? Тогава не е чудно, дѣто въ такива ниски, тѣмни и нечисти къщи най-много вѣрдуватъ епидемическите болести и тамъ хората падатъ като трѣва подъ косата. Съ жалостъ забѣлѣжваме, че и въ Видинъ има много семейства, които при не до тамъ здравиятъ климатъ, живѣятъ въ ниски и тѣмни къщи, а нѣкои ако и да иматъ по-добри и по-високи къщи, но живѣятъ зиме и лѣте въ най-долните катове на къщата си, т. е. тамъ, дѣто е ниско и тѣмно. Това не е добро за здравието; трѣба да са увѣримъ.

Онѣзи, които желаятъ да отклонятъ гореказанните болести, преди сичко най-напредъ трѣба да са погрижатъ за това, какъ да пресушатъ изворътъ, изъ който проистича злото. Трѣба да са изсушатъ блатищата, барите и мочурливите мѣста, та като пресъхнатъ тѣзи извори на злото, ще престанатъ да са размножаватъ миризмите отъ вонещите и гниещи вещества, а съ това и нездравите испарения. Истина, на много мѣста сѣдбата е хвърлила човѣка на такова мѣсто, което не му е възможно да остави; въ такавъ случай човѣкъ трѣба да са предаде на неизбежната сѣдба. Но има много и премного случаи, дѣто човѣкъ самъ отъ небрѣжение трови воздухътъ и скасява животътъ си.

Колео къщи има, дѣто сръдъ дворътъ са намиратъ бари пѣлни съ гнили отъ растителни и животни останки, които гниятъ въ водата и съ вредителните си испарения лѣтно време въ голѣмите горѣщини тровятъ воздухътъ, когато хората и животните дихатъ и поематъ въ себе си. Ами колко къщи са намиратъ по селата, дѣто боклуците са хвърлятъ подъ самите прозорци на къщата! А само по селата ли? Въ много градове има дворове, дѣто като влезе човѣкъ вижда боклуци, нечисто-

тии и пр. Отъ много опити е доказано, че не само епидемическите, но и сички други болести най-напредъ са по-раждатъ и появяватъ на нечисти мѣста, отъ дѣто после са разширяватъ и разпространяватъ и на други мѣста. Когато е тѣй, могатъ ли избѣгна отъ разни болести онѣзи мѣста, които сѫ испоклнени съ нечистотии, миризми и вредителни испарения? Ако въздухътъ е нечистъ и нездравъ въ сѣко време, то колко по нездравъ ще бѣде когато са появи нѣкоя епидемическа или при-лѣпчива болѣстъ!

Питание е сега, какъ би могаль да са държи въздухътъ чистъ и здравъ въ къщи и около къщи?

Зиме отваряй по нѣколко пѣти на день вратата и прозорците на собите, а лѣте ги дръжъ дене отворени. Никога неоставяй да са пере въ къщи, особено дѣто са живѣе и спи, нито пѣкъ да са сушатъ нечисти и сухи дрѣхы, ризи, кърпи, чорапи, пелени и пр. Ако си принуденъ да живѣешъ въ ниски, влажни и плесенясаи стаи, то е много по-нуждно да са провѣтрятъ такива живѣлища, а освѣнъ това трѣба често да са покадяватъ съ такива вещества, съ които са чисти въздухътъ и за които по-долу ще споменемъ.

Днесъ е вече ясно доказано, че страшната болѣстъ холерата, която *кърдисва* дѣдай-си свѣтъ, са разпространява отъ лошите миризми, а най-вече отъ човѣческата нечистота, която разваля водата, що я пиятъ хората. Не само тѣзи, но и сѣка друга нечистота трѣба да е далечъ отъ кладенците, чешмите и пр. По-преминалата година на Свѣтската изложба въ Виена ни разказваха, че единъ месаръ въ Виена, който не можилъ да продаде единъ день сичкото месо, което ималь за проданъ, занесалъ го въ къщата си и го спустилъ да виси въ кладенецътъ, що ималь въ къщата си. Месото, види са, е захванало да са вмирисва, отъ което са повредила водата. Подиръ нѣколко дни, като пили отъ тѣзи вода, сички домашни са разболѣли и повечето отъ тѣхъ измрѣли. Тука са види-

явно, че водата са е отровила, а въ това време въ Виена имаше и холера, ако и слаба, та двѣте наедно ускори-ли умиранието на гореказанните.

Вода близо до къщи е нуждна не само за домашниятъ добитакъ, но и за въ случай на пожаръ; ама трѣба да са държи чиста тѣзи вода. Който желае да има чистъ и здравъ въздухъ около къщата му, трѣба хлѣвовете, дамищата, кочините и пр. да бѣдатъ малко отдалечени отъ къщата. При това, ако са постараетъ сѣки ступанинъ още и за това, щото винаги да бѣдатъ хлѣвовете чисти и добре провѣтрени, и често да постила съ суха слама на добитакътъ, то освѣнъ дѣто хлѣвовете ще бѣдатъ чисти и здрави, но много ще спомогне и за човѣческото здравие.

Това сѫ по-главните правила, които ако пази човѣкъ, ще има чистота въ къщата си и около къщата си, въ дворѣтъ и въ хлѣвътъ си, а съ това ще запази своето здравие и здравieto на домашниятъ си добитакъ, но има случаи, особено ако са появятъ въ околността прилѣпчиви или епидемически болести, било по хората или по добитакътъ, дѣто при въжкашната чистота трѣба да са употребятъ и нѣкои въжкшни сръдства, съ които са унищожаватъ вредителните за здравieto испарения и миризми, а оттова въздухътъ са чисти, за което са и наричатъ *чистила за въздухътъ*.

(Продължава са.)

ЗА СОЛТА.

Готварската солъ е смѣсъ отъ *хлоръ*, който е отровителенъ, и отъ *натриумъ*; но има въ нея и нѣщо вода. Истина, *хлорътъ* самъ по-себе си е отровителенъ, но солта заедно съ *натриумътъ* не е отровителенъ. Солта е много потрѣбна, и то не само за соление на ястията, но и за храна, безъ която не бихме могли да живѣемъ; защото тя е главенъ сжставъ на кръвта, както и на хрѣскавиците. Физиологията за човѣка ни учи, че единъ порасналъ човѣкъ има повече отъ 10-12 оки кръвъ, а сѣка

ока кръвъ има около 15-16 драми соль. Много соль са губи непрестанно изъ нашето тѣло презъ кожата, като са потимъ, съ изметътъ и пр., а тѣзи изгубена соль трѣба да са надомѣстя, навакхва. И въ растѣнията има соль, но защото солта въ тѣхъ е по-малко отъ солта въ животните, за това трѣба пжрвите по-добре да са солятъ отъ послѣдните. Колкото повече кръвъ има въ месото, толкова по-малко соль му трѣба.

Солта помага да са смеле по-скоро храната въ стомахътъ, като дразне желудачниятъ сокъ, ускорява растопението на бѣлтъжните вещества, както и на мастъта, която иначе мжчно са растопява. Сѣки му е познато, че когато ъде човѣкъ много содени ястия, то пие и много вода; но малцина сж онѣзи, които знаятъ отъ що бива това. Причината на това е, че солта земя нѣщо вода отъ кръвта за да са растопи въ нея, и отъ това жедността са уголѣмва.

Пресолени ястия не трѣба да са ѣдатъ, защото съ това са стѣгчава смиланието на храната въ стомахътъ, та ако не бжде доволно и храната, кръвта са поврежда и оттова са пораждатъ болести.

Нѣма сжмѣние, че солта е толкова стара храна, колкото е старъ и човѣческиятъ родъ, и напразно би тѣрсили въ историята народъ, или самъ човѣкъ, който да е живѣлъ безъ соль.

Както отслабва човѣческото тѣло и най-после са поболѣва, ако не са храни съ нужната храна и вода, тѣй сжщо природата ще та накаже, ако не са хранишъ за нѣколко време и съ соль. *Мунгъ Паркъ*, който е пжтувалъ изъ Африка по онѣзи мѣста, дѣто нѣма соль, билъ е принуденъ да са храни нѣколко дни съ безсолно ястие, и оттова до толкова билъ отслабналъ за соль, щото не е можилъ съ думи да го искаже, нито съ перо да го опише. Ако би живѣлъ той повече време тѣй, безъ сжмѣние тѣзи негова слабостъ би са преобърнала на болестъ.

Както въ човѣческата кръвъ, тѣй

сжщо и въ кръвта на животните има доста соль; оттова са разбира, че дивите народи, като са хранятъ съ сурово и кжрваво месо, малко соль харчатъ. Оттова слѣдува, че ние, които са хранимъ съ варено и печено месо, лишено отъ кръвъ, трѣба да солимъ повече месото. — Такава важностъ има солта, като храна за човѣка. Ами какво да кажемъ за добитакътъ?

Че солта има голѣма важностъ и за добитакътъ, особено за млекопитающиятъ, не трѣба много доказателства. Грабливите животни, които са хранятъ съ месото на другите животни и съ кръвта имъ, нѣматъ нужда отъ соль, по сжщите причини, които погоре наведохме; но онзи добитакъ, който са храни съ трѣва, трѣба пакъ по сжщите причини да са храни и съ соль.

Теоретически и практически е доказано, че добитакътъ, на когото са е давало соль, бива по-угоенъ, по-тжстъ и по-якъ, и кравите даватъ повече млѣко, нежели онѣзи, на които не са е давало соль. Умните и вѣщи ступани сж забѣлѣжали, че една овца, която добива по 150 драми или по половина ока соль на мѣсецъ, заплаща тѣзи соль съ 4-5 оки повече месо, което направя повече отъ онѣзи овци, на които не са е давало соль. Освѣнъ изобилното млѣко и месо овцете даватъ тѣй сжщо много по-добра, по-гжста и потѣжка вжлна, ако имъ са дава соль. Нека зематъ въ внимание това онѣзи, които иматъ и хранятъ овце, както и други добитакъ, та да бждатъ увѣрени, че не ще са каятъ за онѣзи соль, що сж дали на овцете си.

Освѣнъ това солта има още и друга полза: тя служи още и като *лѣкъ* (цѣръ). Статистиците доказватъ, че най-много са появяватъ разни прилѣпчиви болести по добитакътъ тамъ, дѣто твжрде малко или никакъ са не дава соль на добитакътъ, рѣдко и по-малко вжрдуватъ такива болести по добитакътъ. Сега, когато на разни мѣста изъ отечеството ни са е появила болестъ по добитакътъ, трѣба повече да му са да-

ва отъ колкото други пѣтъ. Това трѣба да са земе въ внимание отъ онѣзи, които са интересуватъ.

Добрата соль е бѣла, суха, безъ дѣхъ, твърда (яка), свѣтлива и на малки ледци; на въздухътъ не става мѣтна, нито влажна; ако са пустне една бучка соль въ жерава (въглища) прѣщи; вкусътъ ѝ е чисто соленъ, а не лютъ и остаръ. Сольта са растопява въ топла, както и въ студена вода, и не прави никаква утайка на дѣното. Растопена соль, която е сѣвсмъ чиста петрѣба да са размѣща, ако постои нѣколко време

За да бжде сольта по-тѣжка, нѣкои търговци я държатъ на много влажни мѣста или я намократъ съ вода. Ако искаме да са увѣримъ колко влага има въ сольта, трѣба да претѣглимъ нѣколко драми, да я туримъ на една хартия за да изсѣхне. Колкото е отлѣкнала, толкова вода има въ нея. Въ добрата соль има 9 на сто вода.

Не е добре да са държи сольта въ метални сѣждове; най добре е ако сѣ спазва въ дървени или въ камени сѣждове.

КАКЪ ТРѢБА ДА СА ПОСТѢПВА СЪ СЛУГИТЕ.

Често слушаме да са оплакватъ господарите и господарките отъ слугите и слугините си, и последните отъ господарите и господарките си. Кои сѣ сега криви, господарите ли или слугите? Ние мислимъ, че и въ едните, и въ другите има вина. Ако въ една къща нѣма добри, вѣрни и трудолюбиви слуги и слугини, то твърде малка облага има тѣзи къща отъ таквизи слуги. Но добрите господари и господарки, които умѣятъ какъ да постѣпватъ съ слугите си, могатъ да ги направятъ колко-годе по-добри, по-вѣрни и пр.

Когато са приеме нѣкой слуга или слугиня въ къщи, трѣба да имъ са опредѣлява точно работата и да имъ са каже кога и какъ ще я извършватъ. Ако въ една къща има повече слуги, трѣба сѣкиму да назначимъ неговата работа, защото иначе единъ ще са о-

блѣга на други, а този на трети тѣй, щото работата не ще са върши както би трѣбало.

Вѣщите слуги и слугини трѣба най-напредъ да са оставятъ сами да си вършатъ опредѣленната работа, споредъ тѣхниятъ си начинъ, а когато видимъ, че не я вършатъ тѣй, както ние желаеме, тогава да ги поучимъ и да имъ обадимъ какъ да я вършатъ. Когато проводимъ слугите да купятъ или да поржчатъ нѣщо, трѣба добре да имъ расправимъ каквото желаемъ, за да не забравятъ щомъ излѣзатъ изъ вратата. За да са списти време, нека са поржчва на единъ пѣтъ да са купува сичко щото трѣба, а не да са ходи по нѣколко пѣти на донъ за нѣколко пѣща.

Ако слугите иматъ да вършатъ нѣщо за себе си извънъ къщата, то трѣба да са върши подиръ пладне, когато е свършена вече най-главната работа въ къщи. За да знаемъ за колко време трѣба да извърши единъ слуга това или онова, трѣба сами да са увѣримъ, като отиваме заедно съ него. Ако единъ слуга е вѣренъ, работливъ и вѣщъ въ работата си, трѣба да му прощаваме, когато направи нѣкоя малка погрѣшка. Много е добре да увѣримъ слугите, че ако си глѣдатъ работата както трѣба, ще бжде и за насъ и за тѣхъ добре.

Ако нѣкой слуга или слугиня повраца, както казватъ по насъ, или не са обнася човѣшки, трѣба да са посжвътува, но тихо и безъ псувни; ако са помжми, нека става съ малко думи и мирно, а никога въ присѣтствието на дѣца или други слуги. Благото и мирно напомняние много повече ползува, отъ колкото псуванието и недоброто обхождане. Домакинята не трѣба да изисква отъ слугите си да бждатъ таквизи и да иматъ сжщото чувство, каквото образованните хора; за това не трѣба да са протви много и да заглѣдва нѣкои малки погрѣшки въ слугите. Доброто отхождане и добриятъ примѣръ сѣ най-добрите срѣдства за да ни обичатъ, почитатъ и слушатъ слугите.

Въ празнични и недѣлни дни не трѣба да са претоварватъ слугите съ много работа, но да извършватъ само най-главните работи.

За да докажемъ на слугите си, че имъ желаемъ доброто, както и наистина трѣба да го желаемъ, ако искаме да вършатъ и тѣ нашата работа отъ се сърдце и съ воля, трѣба да ги съвѣтуваме и за тѣхно добро, като имъ казваме че това или онова ще бѣде добро за тѣхъ, ако го направятъ; да не купуватъ непотрѣбни нѣща, да бѣдатъ чистеливи и др. т. Много са радватъ слугите и по-работни биватъ, ако имъ са харижи нѣщо; но харизаното, или дареното трѣба да бѣде нѣщо като чорапи, престилка, забрадка и др. т. Мѣстото, дѣто ще живѣе слугата или слугинята, трѣба да бѣде топло (за зимно време). Когато са разболи нѣкой слуга, трѣба да са повика докторъ да го види и да му са дадатъ лѣкове (цѣрове); съ това ще му покажемъ, че го милѣмъ, та когато оздравя съ по-голъмо присърдце ще ни глѣда работата.

Длъжности на слугите и слугините. Господарите трѣба да си помянатъ, какъ би желали да са постѣпва съ тѣхъ, ако би — не дай Боже — да ги принуди нѣкой негода да служатъ; а пъкъ слугите какво би желали, ако би били господари, да имъ правятъ слугите. И тѣй слугите трѣба винаги да са старатъ за доброто на господарите си, защото тѣ (слугите) нѣкакъ сѣ си продали времето и силата за една условена плата. Съ небрежливата си и лоша работа, слугата кради господарѣтъ си, защото не заплаща съ трудѣтъ си за онова, що му плаща. А съ това слугата вреди не само господарѣтъ си, но и себе си, защото бато са научи да бѣде лѣнивъ, небрежливъ и пр. тѣй си отива, и тогава никой не го приема въ къщата си да му слугува, а то не е малко зло. Но добриятъ, трудолюбивиятъ и вѣрниятъ слуга или слугиня са приема на сѣкаде съ по-добра плата и на по-добра служба, а освѣнъ това и въ ста-

ростъ не ги оставятъ, но ги приглѣдватъ, като имъ доставятъ нужното пропитание (прехрана).

Младите слуги и слугини, които наистина желаятъ да бѣдѣтъ похвални отъ хората и всякога да намиратъ по-добри служби, трѣба съ сѣ сърдце да са учатъ на онова, що имъ е потрѣбно да знаятъ; трѣба да тичатъ радостно и весело на сѣка работа, и да са отличаватъ съ доброто си поведение и обноска.

Нека сѣки слуга и слугиня глѣдатъ да спистиватъ и економисватъ колкото са може повече, защото колко трудъ и мѣка сѣ положили и полагатъ господарите имъ, за да спечелятъ онова, що трѣба за живѣяние, и колко нощи не сѣ спали да работятъ и да размишляватъ какъ да си подобрятъ състоянието и пр. . . . !

Ако сичко това правятъ слугите и слугините, то нека бѣдѣтъ увѣрени, че това добро правятъ и на сами себе си. Нека добрите господари и господарки често разказватъ тѣзи нѣща на слугите, ако искатъ да имъ бѣдѣтъ вѣрни, трудолюбиви, работни и послушни.

ПИСМО.

Добрий ми приятелю!

Огодавна се канѣ да Ти пишѣ, но чакъ сега му дойде времето. И не ми е писмото за друго, а само и само да си рѣкъ и прѣдъ тебе, че всяка услуга, кога да е — да е, добива своѣтъ мѣждѣ.

Азъ на най-първо мѣсто слагамъ онѣжъ услугѣ, коиѣто направи челоуѣкъ на отечеството си, на народа си.

Пѣтиштата наистина сѣ различни, чрѣзъ които може челоуѣкъ да послужи своему отечеству, своему народу: единъ по тозъ, другъ по другъ начинъ; но „комуждо въздастъ ся по дѣломъ его.“ —

Земедѣлието е основа и първо условие за благосъстоянието челоуѣческо: това казватъ не само голѣми философе и прочуты земедѣлци, но и най-обикновенны хора, на които нѣкои си думатъ „прости.“

Колко повече една земя е обработена и

разработена, толкова по-голямо и по-добро е и благосъстоянието на народа, който ѝ обитава: „помогни си самъ и Богъ ште ти помогне“ — ето дѣка се потвърждава правостта и истинността и на това мъдро изречение.

Между другитѣ, особено голѣмъ важност иматъ, както и знаешъ, корииѣ. Самата природа е поставила нашѣтъ българскѣ земи на такъвъ высокъ стѣпенъ чрезъ плодородието: гори, равнини, кории, рѣки, рѣчици и вади, които като змии и змийчета ѝ препасватъ и украсяватъ, штото прилѣжанието и трудътъ на дѣлѣя народъ надали бы могли за хлѣбъ години да направѣтъ такава нѣшто.

И наистина нема друга земя на свѣта, която да може да се гордѣе съ такъва дарбы природни, както нашата българска земя. Та е токо рѣчи нарочно създадена за земледѣлие и индустриѣ.

Тия природни дарбы, за които спомѣнахъ, сѣ слѣдъ земния поестъ наистина характеристически факторе на врѣмето (температурата) въ всяка земя, и спорѣдъ улущаваньето или занемарваньето корииѣ управлява се и врѣмето.

Науката е вече доказала и потвърдила на основание на много-годишни опыты, че дѣто има гори, рѣки и кории, тамъ и суша не бива голѣма и студениѣ вѣтрове биватъ по-малки. Особено сънчеститѣ корийки охлаждатъ въздуха а съ него и воднитѣ пари, които се намиратъ въ него. Въ слѣдствие на това, както и знаешъ, парата се стѣпява и се промѣнува или на росъ или се прѣсича и става на облаци, които слѣдъ потребното стѣпнуване биватъ притеглявани отъ горитѣ и корииѣ, и падатъ на земитѣ като „берекетъ“ — дъждъ. Гдѣто никакъ нема гори и кории, или гдѣто ги има малко, тамъ земята бива отъ сънчевитѣ лучи до толкозъ изпърхнала, штото не само че не тегли облацитѣ на долу, но оште по-на високо ги отгласнува. Доказателства на това имаме суммѣ, както въ Африка, така и другагдѣ.

И дѣйствително голѣмо варварство е, да прѣзира човѣкъ онѣя утѣшителни дарове отъ природата, съ които тя така штедро и милостиво надарила и нашето мило отечество: у насъ въ Българско уобште не се оцѣня-

ватъ корииѣ и ежедневно можешъ чу, че тамъ и тамъ или тамъ и онамъ осичатъ корииѣ за нѣкои си моментални потребы. — О уме човѣчески! О главо българска!

Ако се продължава сънченьето (унищожаваньето) корииѣ у насъ, скоро-скоро ште усѣти нашѣя народъ голѣмъ недостатѣкъ въ поминѣка си; а кой ште ни бѣде кривъ, че сме си самы оголили и опостошили земитѣ? Кой ще ни бѣде кривъ, ако ни проклинатъ сыноветѣ, унуцитѣ — потомството ни за туй, дѣто, освѣнъ че не сме имъ ништо отъ себе си, отъ свой трудъ оставиле, но и онова, което самата ни майка, природата — Богъ штедро по дарилъ, че и него сме унищожиле, опустошили и тѣхъ оголили и осиромашиле?

Близко и голѣма е опасността, която ни плаши. Колкото прочее, опасността е по-близо, толкова по-осторожни трѣба да бѣдеме, толкова по-искренни съвѣстническитѣ думы, толкова по-дѣятелни и по-постоянни трѣба да сме въ дѣлото за отбѣлснуване тѣхъ опасность. За това нека не губиме време; заштото то (врѣмето) не чека и много бѣрза — отива, хвѣрча.

Само си помисли, бе брате, колко жалостна сѣдба постигна Гърциѣ, Палестинѣ, Сириѣ, Далмациѣ и другы земи, които на врѣмето плувахъ въ богатство отъ всяка страна! Въ старо врѣме, когато бѣхъ въ най-дѣвѣтуште състояние, гордѣхъ се съ прѣкрасны кории; а днесъ приличатъ май токо-рѣчи на скелетъ безъ месо, безъ жили, безъ мазнина (дебелина), а слѣдователно и безъ животъ...

Да знаѣше нашѣя народъ, да знаѣше Българина важностѣтъ и ценѣтъ на корииѣ, штѣше да е много по-честитъ; но човѣкъ се учи догдѣ си е и живъ: и по-добрѣ да се научи нѣкога, ако и късно, отъ колкото никога.

Не е късно. У насъ въ Българско уобште, както и знаешъ, сѣмѣто както идеята за народностъ, така и другы условия за благосъстоянието народно, развиватъ се постепенно-постепенно, и то въ значителенъ размѣръ на наше врѣме. Подвижницитѣ пакъ въ дѣлото за човѣческо и народно добро ште добыѣтъ — кога да е-да е — своитѣ прилични мѣздѣ.

Нашѣя народъ трѣба да са поучава и де

му се обяснява важността на главните у-
славия за благосъстоянието му. Това очаква
той най-много отъ своитѣ сынове, които сж
се рѣшили да му послужатъ най-много по
тая часть.

Науката върху това влиза такожде въ кръ-
га на твоята наука и за това най-добръ ты
можешъ да послужишъ народу чрѣзъ листъ-
тъ си съ повечко разни статии и върху ко-
ринтѣ. Слѣдъ това давно нашитѣ братия
Българи се стрѣснатъ, давно са свѣстатъ и
познаватъ, че съ упазване старитѣ и съ
основание новы корини не само на себе си
правятъ добро, но и на потомството си при-
готвуватъ „миразъ“ най-драгоцененъ — на
слѣдство, за което вѣчно ште ги благославя.

Така помага и Богъ чловѣку и народу,
който и самъ си помага. —

За мене пжкъ най-голъма утѣха и отмѣ-
на ште бжде тогава, когато дойде врѣме да
слушамъ чрѣзъ печата, че на разни мѣста
освѣтъ дѣто готовитѣ корини се съхраняватъ,
но че и новы се основаватъ поитѣ гдѣто не
е имало по-напрѣдъ.

Това рѣкохъ, драгий приятелю, да пона-
пишъ азъ съ слабото и некадърното си пе-
ро, божкемъ за добро на милая ни родъ и
отечество, на които се пада поитѣ полови-
ната отъ кратковрѣмениятѣ ни животъ на зе-
мята, отъ която ни е отрѣдена една часть
за живѣние, и поминуване, ако умѣме да
иѣ докараме да ни служи за това въ жела-
емия размѣръ.

Това ми е казването.

Поздравлявамъ Те и съмъ Твой старъ
приятель
Н. Поповъ.

Въ ЛОМЪ-ПАЛАНКА 1875.
Януарий.

МОРЪ ПО ДОБИТАКЪТЪ.

На нѣкои мѣста изъ отечеството ни —
въ Добружа, Варненско и др. са е поя-
вила болестъ по добитакътъ. Тѣзи вѣсти
сж жалостни. При двешниятѣ сиромашлжъ
на селените, при дневната обща бѣдность,
тѣзи вѣсти не ни топятъ твърде сърдце-
то. Какво би станало съ онѣзи бѣдни се-
дени, които сж заджажнели до уши, ако,
не дай Боже, измрѣ и добитакътъ имъ?
Сѣби, който има сърдце и го боли за сво-

ите, ще осѣти една жалостъ, когато си по-
мисли какви опустошения сж правила и
правятъ тѣзи опропастителни болести по
добитакътъ. Съ паданието на скотовъждство-
то, пада и народното ступанство, слѣдо-
вателно и материалното благосъстояние
на този народъ.

Не ще бжде зде, ако споменемъ на кратко
за този страшенъ бичъ — за морътъ по
добитакътъ. Важно е да са знаятъ знако-
вете, бѣлѣзите на тѣзи прилѣпчиви боле-
сти. Говеждата чума, която е най-опасна-
та и страшна болѣсть за добитакътъ, по-
казва въ началото слѣдующите знакове:
лайната на молепсаниятѣ добитакъ биватъ
меки като каша, най-послед водни, кърва-
ви и тежко смърдливи; съ мжка исхвър-
ля лайната си. Сжзвиз текатъ по лицето
му; изъ носътъ му текатъ много и смър-
дливи сополи; бърже диха и сегизъ-тогизъ
закашля. Преставя да прегризва и умис-
ленно сиуца на долу главата си; ушите
му и другите му крайни части биватъ сту-
дени и цѣлото му тѣло трепере отъ студъ.

Распространението на тѣзи ужасна бо-
лѣсть са подпомага доста и отъ недобра-
та храна, отъ нездравиятѣ въздухъ и отъ
нечистотата. Както за много други болес-
ти, тѣй и за тѣзи е необходимъ чисти-
ятъ и здравъ въздухъ въ хлѣвътъ. Много
са е писало по чуждите вѣстници за тѣ-
зи болестъ, и въ послѣдний време г-нъ
Тонкресъ препорѣчва нѣкакви предпази-
телни срѣдства, които сж препорѣчиха и
отъ други учени вѣнци по тѣзи часть
хора. Ние излагаме тука нѣкои отъ тѣзи
срѣдства.

Едно отъ предпазителните срѣдства, що
препорѣчва г-нъ Тонкресъ е карболна
киселина, която са намира въ супца-
риите; отъ нея са излива нѣколко капки
тукъ тамъ по подѣтъ на хлѣвътъ дорде
захване да са осѣща да мияриши на кре-
озотъ.*

Вмѣсто това може да са употрѣби хлор-
енъ-варъ (Chlor-Kalk) за да са пре-
чистятъ хлѣвовете отъ прилѣпчивите ми-

* Креозотътъ и карболната, или фенолната ки-
селина си приличатъ по миризмата, и едното
и другото са произвеждатъ отъ катранътъ,
креозотътъ отъ дървениятъ, а карболната ки-
селина отъ каменниятъ.

азми, като са туря малко нѣщо такавъ варъ въ единъ ссждъ и са полѣе съ добаръ оцетъ, и са остави да стои въ хлѣвѣтъ, дордето захване да мирши на хлоръ. Но преди сичко това добитакѣтъ трѣба да са искара на вжнь, вратата и прозорците да са затворятъ и подиръ единъ четвъртъ (чейрекъ) часъ пакъ да са вкара добитакѣтъ въ хлѣвѣтъ.

Когато има моръ (болестъ) по добитакѣтъ, не трѣба да са пуца въ хлѣвѣтъ никакавъ чуждъ добитакъ; най-добре е да са пои добитакѣтъ въ къщи въ корита. Въ който дворъ нѣма кладенецъ, трѣба да са носи чиста вода изъ ржнь и винаги да са налива въ водата по малко витриолъ (симпурна киселина) за да бжде водата малко вжънселичка.

Добро срѣдство е и мангано-прекиседалия (huretmangansaures kali), да са туря единъ драмъ на 10 оки вода.

Сподучливо може да са употрѣби тжй сжщо и чистъ креозотъ, който Д-ръ Миданъ Бишчанъ преди нѣколко години препоржчилъ като добро срѣдство противъ прилѣчивите болести.

Опитниятъ и вѣщъ економъ Падигъ бѣлѣжи въ своето сжчинение „Oekonomie-Verwalter“, което сжчинение много са хвали, — слѣдующето:

Шомъ са появи болѣстѣта по говедата въ околията, тутакси трѣба да са вкаратъ коне въ говеждиятъ хлѣвъ; това са е показвало като защита противъ заразата.

Колкото за сигоренъ вжтрешенъ лѣкъ до сега още не е изнамѣренъ. Има само нѣколко правила, които, ако са пазятъ, ще са предвари и спре баремъ този страшенъ бичъ — морѣтъ по добитакѣтъ отъ прилѣчиви болѣсти. Ние излагаме пододу нѣкои отъ тѣзи правила и ги препоржчваме на вниманието на овѣзи, които желаятъ да не вжрлуватъ и да не са распространяватъ тѣзи опустошителни болести по околията имъ, както и въ домѣтъ имъ:

1. Хлѣвѣтъ (ажръ), въ който са джржи добитакѣтъ, трѣба да е свѣтливъ и често да са провѣтря; но когато добитакѣтъ е вжтре, не трѣба да преминува вѣтаръ отъ една страна на друга, т. е. про-

зорците, които стоятъ единъ срѣщу други, да не бждатъ отворени.

2. Трѣба да са дава на добитакѣтъ здрава храна и чиста вода.

3. Винаги, когато добитакѣтъ са искара на паша или на работа, или пакъ когато са храни въ хлѣвѣтъ, винаги трѣба да са преглѣжда, и ако са покаже нѣкой знакъ за болестъ тутакси да са предвари злото, като са употрѣбятъ предпазителните срѣдства.

4. Шомъ са забѣлѣжи, че са е появила каквато ще и да бжде болестъ по добитакѣтъ, трѣба тутакси да са повика онзи, който разбира отъ тѣзи болѣсти, защото болѣстѣта лесно може да са преобърне въ прилѣчива.

5. Купениятъ добитакъ трѣба да са джржи самъ (башка) 10-14 дин, за да са избѣгне болѣстѣта, ако би билъ боленъ този добитакъ.

Ако ли сж са появили вече прилѣчиви болести, трѣба да са пазятъ слѣдующите правила:

1. Строго да са пази да не би да са сжбира добитакѣтъ съ други вжикашенъ добитакъ, и когато работи на полето, ако е хубаво времето, да не са кара въ домѣтъ, но да са оставя на полето.

2. Хората, които иматъ работа съ добитакѣтъ, не трѣба да са сжбиратъ съ други, или ако това е невжможно, трѣба да обличатъ други дрѣхи, когато ще да идатъ въ хлѣвѣтъ при добитакѣтъ, а освѣнъ това да са и измиватъ.

3. Ако са е разболѣло нѣкое говедо, трѣба тутакси да са извади изъ хлѣвѣтъ и да са заведе на друго мѣсто.

4. Нито едно орждие или ссждъ, що сж употрѣблявани съ боленъ добитакъ, не трѣба да са упогрѣбьява съ здравъ добитакъ.

5. Загиналиятъ добитакъ не трѣба да са дере, т. е. кожата му да си остане на него, да са поспици съ варъ (керечъ) и да са зарови въ ископанъ трапъ, който да бжде по-джлобокъ отъ единъ човѣшки бой.

6. Строго да са внимава да не би да са продаватъ кожи, мѣсо и др. отъ такива болни животни.

Тѣзи сж накратко нѣкои отъ правилата, които трѣба да са пазятъ, когато са появи таквази болестъ по добитакѣтъ, и ко-

ито пожелахме да представимъ на читателите си за въ случай на нужда. Но пжрвите, ако са пазятъ, много пъти са избѣгва злото, което би са случило.

БѢЛЪ ХЛѢВЪ ОТЪ КУКУРУЗНО БРАШНО.

По причина че пшеницата отъ день на день става по-сѣмна, хората сѣ захванали отдавна вече да мислятъ сѣ какво би могли да я замѣнятъ, т. е. отъ какво друго би могли да правятъ хлѣбъ. Най-после са спрели при кукурузътъ.

Кукурузътъ по своите си химически сѣставни части най-много са приближава до пшеницата, защото въ него има най-много хранителни вещества.

На много мѣста по Видинско и по Ломско са хранятъ хората повечето сѣ кукурузенъ хлѣбъ. За това и по тѣзи мѣста са сѣбе и обработва много кукурузъ. Отдавна вече сѣ мислили хората, какъ би могли да правятъ колкото са може по-добро брашно отъ кукурузъ. Тѣй, напимѣръ, въ Франция и Алжирия, дѣто са сѣбе и расте много кукурузъ, дълго време сѣ са занимавали сѣ това питание. И наистина, въ Франция сѣ изнамѣрили една особена мѣлница (воденица), въ която мѣлятъ и правятъ изъ кукурузъ такова брашно, което, ако са разкѣсе сѣ двѣ третини пшенично брашно дава много добаръ, бѣлъ и хранителенъ хлѣбъ. Тѣзи мѣлница е измислена отъ нѣкого си Бецъ-Пенотъ, и са намира вече по цѣла Франция и Алжирия.

Главното въ тѣзи мѣлница е, дѣто са пжржи най-напредъ кукурузътъ, защото въ кукурузътъ има много мазни или маслени вещества, които трѣба сѣ пжрженето и сушенето на кукурузътъ да извѣтритъ изъ него — да са изгубятъ.

Въ кукурузното жърно има слѣдующите химически сѣстави:

Скорбѣла (вишпесте)	67.55
Азотисти вещества	12.50
Дикстринъ	4.00
Дървени влаканца	5.90
Рудни вещества	1.25
Мастни вещества	8.80

100

Както са види отъ горните сѣстави, въ кукурузното жърно има 8.80 на стотѣхъ мастни сѣстави, дордего въ пшеничното жърно има само 1.5, а въ ржженото 2 на стотѣхъ. Тѣзи мастни вещества сѣ причина, за дѣто не може да стане отъ кукурузътъ добро брашно, ако са меле на обикновенните воденици; защото воденичарските камани са подмазватъ сѣ тѣзи мастности що са намиратъ въ кукурузътъ. За това трѣба кукурузътъ най-напредъ да са поспжрже баремъ въ пеци. Освѣнъ това, сѣ пжрженето са изгубва и кристалността на жърното и не може да попива вода. Споменатиятъ Бецъ-Пенотъ накуасвалъ кукурузътъ сѣ вода, после изцѣждалъ водата и тогава турялъ кукурузътъ да са мѣли. Зърната като са триятъ, брашнените частици са отдѣлятъ отъ люспите и другите сѣстави. На този начинъ мѣлно брашно бива много добро, а слѣдователно дава и много добаръ, здравъ и хранителенъ хлѣбъ. Тука сме длжни да кажемъ и това, че, по миѣнieto на докторите — дѣкарите, хлѣбъ, който е мѣсенъ само изъ кукурузено брашно, не е до тамъ здрава храна, защото причинява диарея. За това е по-добре кукурузното брашно да са размѣсва сѣ пшенично.

М Л Ъ К О.

Млѣкото, което нѣкои наричатъ бѣла кръвь, служи за храна и за питие на хората. Млѣкото само — безъ никакви смѣси — може да ни храни, защото въ него има сички онѣзи вещества, сички онѣзи частици, отъ които са сѣстои кръвьта и въобще нашето тѣло. За слабите дѣца млѣкото е необходимо нужно, даже то е и единственната имъ храна. Млѣкото — както сѣки знае — е бѣла, непривидлива, сладка и угодно миризлива течность. Въ млѣкото има до 33 на стотѣхъ такива вещества, които правятъ кръвьта, и са сѣстои отъ расточено сирисце, млѣчна захаръ отъ нѣкои соли, които са намиратъ въ кръвьта, а най-много отъ вода, въ която плуватъ млѣчни и мазни мѣхурчета, пѣлни сѣ масло. Тѣзи мѣхурчета сѣ много дѣки, и като са остави млѣкото да са устои, тѣ (мѣхурчетата) исплувватъ и са набиратъ отгоре надъ млѣкото, дѣто като са сѣгъстятъ образуватъ смѣтана (каймакъ). Кога са бута (мачка) каймакътъ, маслените му мѣхурчета са раскѣсватъ на частици, които са сѣединяватъ по-между си и като по-деки от-

дѣлятъ са отъ останалото течнo и става масло, което има не само масть, но и сирище, захаръ и соль. А най-много отъ онѣзи вещества, които сж били въ млѣкото оставатъ шумикъ (изваръ).

Ако стои млѣкото много време на въздухъ, особено ако времето е топло, окисва са и са сжсири. Провидливата, зеленкавата и рѣдка течнoсть, въ която плува сжсиреното млѣко, нарича са сурватка, а сжсиреното вещество — сирени. Млѣкото са окисва и сжсирива за това, защото съ влиянието на въздухъ и на топлината, сирището тѣй дѣйствува на млѣчната захаръ, щотъ (захарьта) са преобраща на млѣчна киселина.

По какво са познава доброто млѣко? Доброто млѣко е бѣло и малко синкаво, непровидливо, мазно, като го потриешъ между прѣстите си; миризмата му е угодна, вкусътъ — сладакъ, а когато са вари на повърхнината му става една кожица. Ако са пусти една капка добро млѣко у вода, ще потъне, а на некатътъ да стои като мехурчи, т. е. не трѣба да са разлива тѣзи капка.

Ако и да е млѣкото най-хранително ястие, но не са смѣла въ стомахътъ тѣй лесно, както други нѣкои ястия; защото съ дѣйствието на желудачниятъ сокъ млѣкото са сжсирива въ голѣми или малки части въ видъ на сирени. Ако бждатъ тѣзи части голѣми и съ масло натрулани, желудачниятъ сокъ, който спомага за смиланието, не може лесно да пробива въ това сжсирено млѣко, и много време трѣба за да са растопи и да са смѣли въ стомахътъ.

Млѣко, въ което има малко сирище и масло, по лесно са смѣла въ нашиятъ стомахъ, нежели онова, въ което има много масло. За да може по-лесно да са смѣли млѣкото въ стомахътъ, трѣба да са фде по-лѣка, и то винаги съ хлѣбъ, защото въ такавъ случай сирището на млѣкото са сжсирива въ стомахътъ на малки части, които желудачниятъ сокъ лесно растопява. За слабъ и болѣстенъ човѣкъ млѣкото не е твърде добра храна. Млѣкото е толкова по-добро, колкото повече има въ него сирище (бѣлтъжни вещества), масло, млѣчна захаръ, които служатъ за храна на нашето тѣло. Въ млѣкото има 10 части бѣлтъжни вещества (въ които има и рудни частици), 10 части масло и 20 части захаръ. Истина, млѣкото на сички млѣкопитающи животни са състои отъ еднакви състави, но пакъ са различава по това, дѣто у млѣкото на единъ видъ добитакъ има повече отъ тѣзи или онѣзи съставни частици, до дѣто млѣкото на други видъ млѣкопитающи има по-малко отъ тѣзи частици. Тѣй на пр. у магарешкото млѣко има повече млѣчна захаръ, нежели въ кравито млѣко.

Защото млѣкото са окисва отъ въздухъ и отъ топлината, трѣба да са туря на тъмни и студени мѣста и да са затуля добре за да не влиза много въздухъ при него. Млѣкото щомъ са издои, трѣба да са подварява.

Кисело млѣко ако са държи въ бакърени или каласени ссждове, образуватъ са единъ видъ отровни соли, които сж вредителни за здравieto. За млѣко най-добри ссждове сж дървените и стжклените, защото земните (прѣстените) и желѣзните ссждове могатъ да отровятъ млѣкото, ако сж калайдисани съ оловни калай (Glasur).

Болѣсти на млѣкото и какъ са лѣкуватъ.

И млѣкото има своите болѣсти, които сж:

1. Воднoсть. Воднoстьта въ млѣкото става, ако кравата са храни съ много мокра храна, като съ мокра трѣва, сѣно или съ друга водна храна, отъ които стомахътъ на добитакътъ отслабва. Ако воднoстьта на млѣкото не е отъ нѣкоя друга болѣсть, бато отъ много разваленъ стомахъ, отъ много напъвание, то, ако са промѣни храната, лесно са поправа.

2. Лигавo млѣко дава малко и лошавъ каймакъ, както и невкусно масло. Лигавoстьта на млѣкото става отъ разни болѣсти по кравите, отъ нечистотата на ссждовете, въ които са дои или държи млѣкото, отъ лошавата храна, като спарено и мухласало и кисело сѣно. За да са избѣгне това, трѣба ссждовете да бждатъ чисти и храната добра.

3. Бързо окисване на млѣкото. Тѣзи болѣсти са забѣлзва най-много въ онова млѣко, което са държи въ нечисти ссждове, когато времето е много горѣщо и когато гърми, ако сж чисти ссждовете, ако млѣкото щомъ са издои и са растуди и ако му са тури малко поташа или сода, то не може тѣй скоро да са окисва.

4. Горчевина на млѣкото са показва, ако то стои повече време; причината още са не знае. Каймакътъ на такова млѣко еднакво не са издигва на горѣ. Вкусътъ му е горчивъ и удара на воня. Такавъ каймакъ дава малко масло, което подиръ нѣколко дни става жѣтеникаво. Отъ такова горчиво млѣко са добива тѣй сжщо малко и лошо сирение, което скоро са развали. Горчивото млѣко скоро поврежда и друго здраво и добро млѣко, за това е нужно чисто да са държатъ ссждовете и мѣстото, дѣто стои млѣкото. Ако ли пакъ млѣкото е горчиво отъ това, дѣто кравата е хранена съ горчива трѣва, или лѣкувана съ горчиви лѣкове, то горчевината на млѣкото ще са изгуби тутакси щомъ са престане да са даватъ на кравата горчиви лѣкове и горчива храна.

5. Червено, или кърваво бива млъкото на онѣзи крави доплици, които сж пали таквази трѣва, въ която има червена боя. Лѣкътъ е лесенъ, пази кравите да не пасатъ таквази трѣва. Често са случавя да е млъкото червено и оттова, дѣто е помѣсено съ кръвъ, но то не трае много време и не произлази отъ нѣкой вътрешна болѣсть, — може нѣкой инсекта (бубулечка или др.) да е охапала името на кравата. Въ такавъ случай, вимето може да е отекло (надуто) и добро е да са понзми съ варено семе отъ сѣно; освѣтъ това кравата трѣба да са пазятъ отъ студъ и да са храни съ добра храна.

6. Ако млъкото е синио, то е вредително за човѣшкото здравие, даже и отровно, ако са ѣде. Причината да бжде млъкото синио е, — както искатъ да кажатъ нѣкои, — отъ нѣкаква си болѣсть въ стомахътъ, който става отъ простуда и са лѣкува съ глауберова соль (въ спицарните). Млъкото не става синио отъ нѣкой трѣва или друга храна, защото много пѣти са е случавало, щото отъ стотина крави, които са хранятъ съ еднаква храна, само една има, на която млъкото бива синио.

Масло.

Ако са бие каймакъ въ нѣкой сѣждъ, пукватъ са онѣзи малки съ масло напжлени мехурчета, които са намиратъ въ млъкото, и отъ това добиваме масло, което съ сирението наедно съставлява хранителността на млъкото. У 100 драми масло има 77 др. чисто масло, 2 др. сирище и 21 др. млъчни захаръ, соли и вода.

Колкото повече сирище има у маслото, толкова повече са кисва. Ако искаме да са не кисва маслото, трѣба сжвършено да отстранимъ сирището отъ него. За да не са разваля скоро маслото, трѣба често да са мие или да са соли или пжкъ да са растопява.

Маслото става отровно, ако са държи много време въ бакжрени, калаени или тучени сѣждове.

Сирение.

Сирението са сжстои отъ млъчно сирище, но въ него има много или малко масло, млъчни захаръ и други млъчни вещества. Сирението са дѣли на мазно (тжсто) и на слабо. Ако е направено отъ необрано млъко, т. е. отъ такова млъко, на което каймакътъ не е обранъ, то такова сирение са нарича мазно, ако ли е отъ обрано млъко — слабо. Мазното, или тжстото сирение е много по-хранително, нежели слабото. Швейцарското сирение, което спада въ тжстото сирение, е много добро. Сирението като са на соли добре трѣба да са остави дорде преври или дозрѣе. Вѣхтото сирение, т. е. онова, което е добре станало, е много добро за ѣденне.

Ако и да е доста хранително сирението, но тежко са смилатъ въ стомахътъ, защото жолудачиниятъ сокъ не може лесно да пробива въ него, по причина че е ягко и мазно. Колкото по-тжстно, по-мазно и по-ягко е сирението, толкова по-мжчно са и смилатъ. Сирението е доста хранително повече за това, защото въ него има много бѣлтъжъ.

Въ разваленото сирение са образува единъ видъ отрова, която причинява болѣсть въ гърлото и въ стомахътъ, повдига на бжлване, стѣга вратѣтъ, отечвава галтанието, причинява вжртоглавица и пр. Трѣба да са пазимъ отъ онова сирение, което е премного мокро, което наикиселява и което е плѣсниво (мухулясало). Ако са отрови нѣкой отъ развалено сирение, трѣба тутакси да му са даде нѣщо за повращание — бжлване, а освѣтъ това нека пие чорба отъ варени граичеви и вжрбови кори, въ които има много тжпкава киселина. Да пие още и черно кафе.

Яйца.

Яйцата, както и млъкото и месото, не само че сж доста хранителни, но сж и лесно смилатъ въ стомахътъ, ако сж непреварени (рови). У яйцата, както и у млъкото, има сички онѣзи вещества, отъ които са сжстои нашата кръвъ и нашего тѣло. Яйцата са сжстои отъ жлтъакъ, бѣлтъжъ и отъ чурупка. Жлтъакътъ са сжстои отъ единъ видъ масло, въ което има захаръ, жельзо и фосфоръ. Жлтъакътъ като са свари може лесно да са дроби. Въ бѣлтъжътъ има соли, които са намиратъ и въ кръвта, както и нѣщо мазни мехурчета и захаръ. Когаго са варятъ яйцата, бѣлтъжътъ имъ заяква, побѣлѣва и става непровидливъ.

Яйцата могатъ да бжджтъ лесносмилателни и мжчносмилателни, и то зависи отъ това, да ли сж тѣ прѣсни или не, или да ли сж малко варени (рови) или преварени. Бѣлтъжътъ на яйцата са спихтва въ стомахътъ, както бива и съ млъкото, и трѣба жолудачиниятъ сокъ да го растопи. И тжй, колкото сж по-яки, по-преварени яйцата, толкова по-мжчно са смилатъ въ стомахътъ. Най-лесно са смилатъ прѣсните яйца, за единъ до единъ и половина часъ ги нѣма вече въ стомахътъ; най-мжчно са смилатъ преварените яйца (за 3 до 3 1/2 часа), а особено тогава, когаго не сж добре сджкани.

Както е познато, яйцата като постои въ нѣколко време на въздухътъ, лесно са развалятъ. Причината на това разваляние е въздухътъ, който вѣзая презъ шуплите (пори) на яйцата. Кислородътъ отъ въздухътъ, който е вѣззалъ въ яйцата презъ шуплите на чурупката, разваля яйцата, каго захване най-напредъ бѣлтъжътъ да са вмирисива. За да са избѣгне това, добре е да са намазватъ яйцата съ ленено масло и да са турятъ въ

лена или киречна вода. По този начинъ са тулятъ порите на яйцата и въздухътъ не може да пробива вътре въ яйцата.

Ако искаме да опитае яйцата да ли сж прѣсни, трѣба да постѣпваме тѣй: 1. Да са пржи яйцето кѣмъ свѣтлината; ако е пѣкло и бѣлѣжкѣтъ чистъ, то е прѣсно. — 2. Охлюпай или растѣрси яйцето, та ако не ешъ да хлопа нѣщо въ него, добро е. — Ако са турятъ и двата края на яйцето езикътъ ни и ако освѣтимъ, че по-тъпниятъ ай на яйцето е по-топло, нежели по-остриятъ, яйцето не е добро. — 4. Ако яйцето гува въ вода, безъ сжмнѣние е вѣхто. — Прѣсното яйце са поти, ако са тури бли при огньтъ; а вѣхтото не. Но най-лесно опитватъ яйцата да ли сж прѣсни, ако са турятъ въ вода, та ако сж добри, непременно ще стоатъ въ водата съ дебелото на горѣ, а съ тънкото на долу.

Замръзналите яйца трѣба да са турятъ въ студена вода за да са отпуснатъ или да са размръзятъ. Яйца, които сж стояли много време въ киречна вода, лесно са познаватъ по черните дамки, що иматъ по люспите си.

ГОТВАРСКИ ССЖДОВЕ.

7. Стаклени ссждове.

Колкото едно стакло е по-прозрачно (прозрачно), по-ясно и по-свѣтливо, и колкото по-малко мехурчета има въ него, толкова е по-добро. Чехекото стакло, което по насъ зарде не дохожда, е токо-рѣчи най-добро, защото има сичките рѣченни добри свойства, освѣнъ това е и по-огъвателно, та не са ни тѣй лесно, както другите стакла.

Стакленните ссждове, било чаши или други стакла, трѣба винаги чисто да са държатъ, защото по-чистотата на чашите може да сжди човѣкъ за чистотата и за добриятъ редъ на една къща. Боци, стакла (половинци, калѣнци и др. т.) са чистятъ съ особена за това четка, но ако нѣмаме такива четки, то аремъ съ коприва и после са исплакватъ съ чиста вода; ако ли стаклата сж много нечисти и замацани, добре е да са поцспланатъ съ малко оцетъ. На нѣкои мѣста иматъ бичай да чистятъ стаклата и чашите съ дрени сачми, но то не е добро, защото е вредно за здравето. Чашите много лесно са пукатъ, особено отъ лошо стакло, ако са миятъ съ топла вода и са сушатъ на топло мѣсто.

Като са курятъ нови стѣклени ссждове,

добре ще бжде, до като не сж са още употребявали, да са турятъ въ студена вода, после да са тури тѣзи вода заедно съ стаклата на огньтъ, дѣто да са топли дорде заври, а като заври да са снесе отъ огньтъ и да са остави да истине. Когато искаме да налѣемъ нѣкоя горѣща течность, както горѣща вода, чай и др. т., въ стаклена чаша, най-напредъ трѣба да туриме една лъжичка въ нея (въ чашата), и тогава да налѣемъ нѣколко капки за да са постопли чашата; защото ако налѣемъ извѣднажъ горѣща вода или друго въ студена чаша, то тя ще са пукне. — Ако не може лесно да са извади затулката на нѣкое стакло, трѣба да са нагрѣе гърлото (устата) на стаклото; защото съ стоплюванието на гърлото са распуща а затулката лесно са изважда.

РАЗНИ.

— Гладъ по добитакѣтъ. — Отъ нѣколко мѣста ни явяватъ, че храната за добитакѣтъ са свършила и добитакѣтъ гладуватъ. Хората са принуждавали да ходятъ по далечни мѣста за да купуватъ сѣно или слама, и плащали скѣпо и прескѣпо само и само да могатъ да поддържатъ животътъ на добитакѣтъ си. Тѣй, на примѣръ, изъ Казанлъкъ ни явяватъ, че тамъ сламата са продавала по 25 пари една ока, а сѣното по 45 пари оката. Не е ли дошло още време да разберемъ и да са увѣримъ, че и ние трѣба да промислимъ какъ можемъ си приготви достаточна храна за добитакѣтъ? Време е вече да захванемъ и по насъ да сѣемъ дѣтелината (звѣздѣль) и други кѣрмни растения. Ако и страданията не могатъ ни увѣри въ това! Ама ние сме научени да викаме съ гласъ и да са оплакваме до небеса, когато опре ножътъ до кокалѣтъ. Злото трѣба съ време да са лѣкува.

Въ идущите бройове на Ступанъ, ние ще са повѣрнемъ да поговоримъ повечко върху това.

— На сѣкаде почти по насъ има още голѣми студове. Ето вече зимата измина, но снѣговете още не сж са растопили.

— Мухулясалата храна е вредителна. — Като е кѣтъ храната за добитакѣтъ, може би мнозина да хранятъ добитакѣтъ си съ мухулясала (плесенясала) храна, т. е. каквато са намѣри, но то не е добро. Мухулясалата храна е тѣй сжщо поврежда добитакѣтъ, както мухулясалиятъ хлѣбъ или друга таквазъ храна поврежда човѣка. Има случаи, дѣто е загинвалъ до-

битакъ отъ мухулясала храна. За това трѣба добре да се внимава да не са дава на добитакътъ плесениясала слама, сѣно, трици или друга нѣкоя такава храна.

— Полза отъ къртовете. — Къртовете са смятатъ и до днѣ днешенъ по насъ като вредителни животни, които ровали. Хиляди доказателства има, че къртътъ, — това полезно за земледѣлецътъ животинче, — е нужно за една нива или башча, дѣто са намиратъ разни вредители за питомите растѣния червеи, бубулечки и пр. Г. Веберъ въ Цюрихъ наловилъ 50 къртове изъ разни мѣста, распралъ ги и ненамѣрилъ въ тѣхъ ни диръ отъ растѣния, но само останки отъ червеи и бубулечки. После направилъ други опити, като турилъ къртове въ единъ съ прѣстъ (земля) напѣлненъ сѣмджкъ, въ който билъ турилъ доста корени и растѣния, и при това и доста червеи и бубулечки. Подиръ 9 дни два кърта изѣли 841 бубулечки, 193 глисти, 25 гѣсеници и една жива мишка заедно съ кожата, космите и кокалите. Ако са е дало на къртовете месо и растѣния, то изѣли само месото, а растѣнията не ги бутнали биле, даже и загинали, когато имъ оставили за храна само растѣния. Жално е, че тѣзи съ толкозъ опити доказана истина още не са е разбрала отъ насъ, които немилостиво убиваме тѣзи толкозъ полезни животинки! Освѣилъ това, доказано е още, че тамъ, дѣто нѣма въ земята бубулечки и други такива, къртътъ остава тѣзи земя и отива другаде да търси неприятелите на растѣнията.

— Г ж б и. — Има много случаи, дѣто сж са отравили хора съ гжби. Тѣй, на примѣръ, преди нѣколко години въ Будимъ (въ Австрия) цѣло едно домочадие са отровило съ гжби, които били набрали въ гората. Има нѣколко начина които готвачите и готвачките испитватъ, да ли сж добри или отровни гжбите, които готвятъ: едни варятъ заедно съ гжбите и сръбѣрна лъжица или пари, ако почернѣе сръбротъ, гжбите сж отровни; други испитватъ сжщото съ лукъ. Единъ френецъ, на име Жерардъ, препорѣчва слѣдующето сръдство за най-вѣрно да са познаятъ гжбите. „Ако са сумнѣвашъ да ли сж добри гжбите,“ казва той, земи една ока чиста вода, тури вътре двѣ лъжици дребно счукана соль и 4 лъжици добаръ оцетъ. Разбъркай добре тѣзи осолена и подкиселена вода, после разрѣжи сѣка гжба на 4, по голѣмите на 6 до 8 части (парчета), тури ги въ приготвенната вода и ги остави да стоятъ вътре цѣли три часа. Слѣдъ това да са извадятъ отъ солено-киселата вода и да са измиятъ добре нѣколко пѣти въ друга чиста вода, и тогава безъ страхъ можешъ да ги готвишъ за каквато щешъ гостба. На този

начинъ измити гжби могатъ и да са сушатъ. Французската комисия е изразила явна благодарность г-ну Жерарду за това му упѣтване,

— Необикновено женско постоянство. — Прѣди нѣкой година сѣ умрѣла въ Байрмингамъ (въ Англия) на 81 годишна возрастъ една жена, която 61 година не е продумала нито една думица. Причината на това необикновено постоянство била тѣзи: Когато била на 20 годишна возрастъ, нейниятъ вѣренъ малко преди свадбата я оставилъ, за което твърде много ѣ са нажалило сѣрдцето, и направила завѣщание, че дорде е жива съ никого не ще да се разговаря и никога дума не ще да излѣзе изъ устата ѣ; речено и свършено — постоянствувала на клѣватата си, и дорде умрѣла не продумала ни дума. Вжобще е избѣгвала да не са сѣбира съ хората, а когато е трѣбало да са споразумѣе за нѣщо съ слугите си или съ другото нѣкого, тя е правила това на кратко съ нѣколко записани думи.

— Какъ най-добре са чистятъ стаклата. — Триците, които падатъ когато са рѣжатъ дѣски или друго дърво стрононъ или съ бичкия, размѣсени съ водата най-добре измиватъ и исчистятъ стаклата, то не само отъ нечистотияте, но още и отъ нѣкои малки миризми и джхъ.

ЯВНА БЛАГОДАРНОСТЬ.

Училищното настоятелство въ село Потуръ (Бабадагъ.) сѣрдечно благодари на родолюбивото читалище „Любовъ“ въ Бабадагъ, за дѣто има добрината да поднови подарокътъ си и за II. год. отъ В. „Ступанъ.“ Да живѣятъ такива родолюбци!

За настоятелството
Потуръ, 25 Януар. 1875. учителъ:
Ив. Радиевъ.

ОТЪ РЕДАКЦИЯТА.

Г - н у? Приехме писмото Ви и Ви благодаримъ. Добривите, които Вашето читалище ни е направило, не ще лесно да забравимъ. Подобни читалища, слава Богу, имаме. А ние сме сѣднали да са хвалимъ, че вършимъ ужъ нѣщо за подобряването си!!! Жално!

Г - н у Н. В. въ II. Редовно сме Ви пращали съ пощата Ступанъ. Пращаме исканите Ви листове.